

A pszichoszociális tényezők szerepe a munkába való visszatérés sikerében

Kubiszyn Anna NNK klinikai szakpszichológus, igazságügyi klinikai szakpszichológus

- Tudjuk, hogy a nagyfokú munkahelyi stressz terhelés a munkavállaló pszichés és szomatikus megbetegedését okozhatja.
- A szorongásos zavarok és a depresszió várhatóan a második és harmadik leggyakoribb betegség lesz a szív- érrendszeri megbetegedések után.
- A pszichoszociális kockázatnak kitett munkavállaló keresőképtelensége esetén fenn állhat a foglalkozási megbetegedés bejelentésének kötelezettsége. A munkavédelemről szóló 1993.évi XCIII. tv. 87. § 1/D. értelmében.
- Mégis gyakori, hogy a sikeres biológiai kezelés után a munkába való visszatérés sikertelen, az illető újra beteg lesz.

Az előadás tartalma

- Három dimenziós egészségfogalom, jólét.
- Az egészséget veszélyeztető legfontosabb pszico-szociális kockázati tényezők.
- Pszichoszociális kockázatok jogi oldala
- A stressz hatásai
- Legfontosabb pszichoszociális tényezők a munkába visszaállítás sikerében
- Pszichológiai lehetőségek az egyén rehabilitációjában
- Összefoglalás

Három dimenziós egészségfogalom

„Az egészség a teljes testi, lelki és szociális jólét állapota, és nem csupán a betegség vagy fogyatékoság hiánya". WHO (*World Health Organization*) 1948.

Ez a megfogalmazás egy új szemlélet volt, amely felváltotta a hagyományos betegség-központú meghatározást.

Igen jelentős, paradigmaváltás hiszen az egészség fogalmának kiterjesztett korszerű megközelítését mind a mai napig ez jelenti.

Háromdimenziós egészségfogalom, bio-pszicho-szociális egység.

Az egészség dimenziói I.

- **biológiai egészség:** a szervezetünk megfelelő működése
- **lelki egészség:** személyes világnézetünk, magatartásbeli alapelveink, illetve a tudat nyugalmanak és az önmagunkkal szembeni békének a jele. Lelki harmónia.
- **mentális egészség:** a tiszta és következetes gondolkodásra való képesség
- **emocionális egészség:** az érzések felismerésének, illetve azok megfelelő kifejezésének a képessége
- **szociális egészség:** másokkal való kapcsolatok kialakításának egészsége

Az egészség dimenziói II.

- az egészség objektíven sohasem határozható meg, mert az egészségről alkotott társadalmi kép mindig szubjektív azaz egy adott társadalom aktuális elvárásai szerint alakul.
- a lakosság általános egészségi állapota, valamint az orvostudomány fejlettsége alapján kialakul egy (korcsoportonként változó) egészségkép, és egészséges az, akinek az egészségi állapota nem rosszabb, mint az így kialakított társadalmi elvárás.
- Az egészségképet tehát alapvetően az orvostudomány fejlettsége, a lakosság átlagos egészségi állapota, valamint a társadalmi minták határozzák meg.

Az egészség dimenziói III.

- Az egészség egy harmonikus állapot.
- Többtenyezős, különböző tényezők kölcsönhatásának eredménye.
- Ha ez a harmónia megbomlik, akkor diszharmónia, rossz állapot, betegség alakulhat ki.

Az egészség dimenziói IV.

- Ebben a szemléletben úgy is fogalmazhatunk, hogy a betegségek multikauzális eredetűek.
- Tényként kell elfogadni, hogy a krónikus betegségek száma nő /Krónikus betegségek alakulása felnőtt lakosság körében az OSAP 1021 háziorvosi jelentések alapján 1999-2019. években Magyarországon/. Az ellátás lehetőségei beszűkültek (kórházi ellátás).
- Egyre fontosabb, hogy általános szemlélet legyen, hogy a hagyományos orvos-beteg kapcsolat megváltozzon és a gyógyítás folyamatában más és más szakterületek kerüljenek előtérbe a sikeres gyógyítás és rehabilitáció és a sikeres munkába való visszatérés érdekében.

Az egészség dimenziói III.

Életminőség

Összetett fogalom, mely az egyén

fizikai egészségét,

pszichés állapotát,

függetlenségének fokát,

társadalmi kapcsolatait,

személyes hitét, valamint

a környezet lényeges jelenségeihez fűződő viszonyát foglalja magába.

Az életminőség dimenziói a klinikai orvosi gyakorlatban

A klinikai orvosi gyakorlatban az életminőség vizsgálata és értékelése arra irányul, hogy rövid, illetve hosszabb távon a betegség, illetve annak kezelése milyen hatással van

- a páciens fizikai jólétére,
- aktivitására,
- emberi kapcsolataira
- lelki egészségére.

A tartósan megromlott egészségi állapot ugyanis több szempontból is káros lehet az egyén számára, hiszen nemcsak magából a betegségből fakadó (pl. fájdalom) állapot alakulhat ki.

Az egészséget és a jóllétet befolyásoló tényezők

Általános gazdasági, társadalmi és kulturális körülmények

Mezőgazdaság, élelmiszer, oktatás, munkakörülmények, életkörülmények, lakáskörülmények, Eü. ellátás, vízminőség

Szociális és társadalmi környezet

Életmód

Életkor nem genetikai tényezők

Egyén, mint individuum

Tartós stresszhatás I

- A stressz kutatásával Selye János kezdett el foglalkozni az 1930-as években, *The Stress of Life* (1956) c. kötete magyarul *Életünk és a stressz* címmel több kiadásban is megjelent. Selye elkülönítette egymástól az eustresszt és a distresszt, vagyis a kihívást, a pozitív hatású stresszt az életünkben - amely a fejlődés alapja -, a negatív hatású stressztől, ami krónikussá válva olyan élettani elváltozásokat eredményez, amelyek a legkülönbözőbb stressz betegségek kialakulásához vezetnek.

Tartós sztrezzhatás II.

Az 1960-as évektől kezdve Lazarus foglalkozott a stressz lelki következményeivel.

- megküzdésnek tekinthető minden olyan kognitív vagy viselkedéses erőfeszítés, amellyel az egyén azokat a külső vagy belső hatásokat próbálja kezelni, amelyeket úgy értékel, hogy azok felülmúlják vagy felemészti aktuális személyes erőforrásait.
- Lazarus és Folkman (1984) valamint Lazarus (1993) kognitív tranzakcionista coping modelljében a stresszel való megküzdés leírásában annak folyamatára helyezi a hangsúlyt.
- a stresszel való megküzdés a személy és a környezet interakciójában zajlik.

Oláh Attila (2005)

A megküzdés az adaptációt szolgáló tudatos, akaratlagos erőfeszítés a fizikai, a szociális a fiziológiai környezet valamint a kognitív az érzelmi és az instrumentális viselkedés szabályozására az egyén szempontjából stressz-telítettként felfogott körülmények esetén.

- **A megküzdés :**
- biológiai (fiziológiai, neuroendokrin és immunológiai)
- pszichológiai (kognitív, érzelmi és viselkedéses)
- szociológiai és spirituális feladat,

amely a szervezet különböző működési szintjeinek (autonóm, tudattalan, tudatos) összhangját igényli olyan körülmények között, amikor a meglévő erőforrások, a bevált alkalmazkodási sémák nem elegendőek.

A stresszhatások összegződnek !

Legfontosabb pszichoszociális kockázatok

- Életmódbeli;
  - Egészségviselkedés; táplálkozás ,mozgáshiány, dohányzás, élvezeti szerek (alkohol, drog, nikotin, stb.) éjszakázások(számítógép TV stb.)
  - Szociodemográfiai jellemzők; nőkre inkább az egészséget védő, míg a férfiakra az egészséget károsító magatartás jellemző, az életkorból eredő hatások, a szocio- ökonómiai státusz
- Családi háttér (családi kapcsolatok, családi környezet) rehabilitáció első szakaszában a legfontosabb.
- Munkahelyi tényezők. (Rehabilitáció előtt ott volt utána oda kerül vissza.)
- Amiről kevés szó esik: a biológiai rehabilitáció alatti interperszonális kapcsolat, kommunikáció

Munkahelyi kockázati tényezők I.

A krónikus stressz általános betegségkockázatot jelent.

- Genetikai hajlam függvénye, hogy milyen konkrét betegség alakul ki
- szív- és érrendszeri betegségek (pl. vérnyomás problémák, szívritmus zavar).
- légzőszervi,
- bőrtünetek,
- endokrin betegségek (pl. pajzsmirigy alul- vagy túlműködés)
- depresszió,
- autoimmun,
- daganatos betegség is előfordulhat.

Munkahelyi kockázati tényezők II.

- Fizikai körülmények (zaj, hő, biológiai anyagok stb.)
- Időhiány, túl sok munka, rendszeres túlórák,
- Munkatársakkal és vezetőkkel való viszony;
- rendszeres konfliktusok;
- alaptalan kritikák;
- folyamatos piszkálódások, zaklatások, sex.zaklatások, rágalmozások;
Munkahelyi terror (mobbing).

Munkahelyi kockázati tényezők III.

Napjainkban gyakorik a munkahelyi változások, ennek eredménye:

- A munka és a magánélet összeegyeztetésének nehézsége,
- A foglalkoztatás nehézségei
- A megélhetés bizonytalansága, kiszolgáltatottság, tehetetlenség
- **szorongásokhoz** vezet mert **nem tudja kontrollálni, befolyásolni saját helyzetét** (katasztrófa helyzetek) és kialakulhat a depresszió klinikai képe amely végül munkaképtelenséghez vezethet.

Munkahelyi kockázati tényezők, jogi oldala I.

- Fontos kérdés, hogy azon túl, hogy a jelenség ma már nyilvánvaló, hogy az egészség bio-pszicho és szociális egységéről beszélünk van-e jogi szabályozása ennek a tárgykörnek.
- Az európai országokban kiterjedt bírói gyakorlatról beszélhetünk, nálunk is van szabályozása ,de mint követelmény az ezredforduló után jelent meg jogszabályi szinten.

- A munkavédelemről szóló [1993. évi XCIII. törvény](#)be (Mvt.) 2008-ban került a pszichoszociális kockázatok fogalom beillesztésre
- amely a törvényi meghatározás szerint a munkavállalót a munkahelyén érő azon hatások (konfliktusok, munkaszervezés, munkarend, foglalkoztatási jogviszony bizonytalansága stb.) összessége, amelyek befolyásolják az e hatásokra adott válaszreakcióit, illetőleg ezzel összefüggésben stressz, munkabaleset, lelki eredetű szervi (pszichoszomatikus) megbetegedés következhet be.
- A munka törvénykönyvéről szóló [2012. évi I. törvényben](#) (Mt.) ugyan a munkavállalót a munkahelyén érő negatív pszichés hatások és azok következményei nincsenek kifejezetten nevesítve, az általános magatartási követelményekből (Mt. 6–8. §) és egyes konkrét előírásokból ugyanakkor levezethető, hogy a munkavállaló egészségét, emberi méltóságát, magánéletét aránytalanul sértő munkáltatói magatartás **tilalmazott.**

Munkahelyi kockázati tényezők, jogi oldala II

- jogszabályi szinten a magyar munkavállalók sem részesülnek alacsonyabb szintű védelemben, mint például a nyugat-európai társaik. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a munkahelyi stressz témakörnek hazánkban még nincs kiterjedt bírói gyakorlata, viszonylag ritka az ilyen típusú egészségkárosodások miatt a munkáltatók anyagi elmarasztalása.
- Két alapvető dolog miatt
- munkaviszony jogi természetéből következő alá-fölérendeltségre és vélhetőleg a munkáltató szigorú utasítási és ellenőrzési jogára visszavezethetően kialakult azon bírói szemlélet, miszerint a munkavállalónak viszonylag sok mindent kell tolerálnia.
- A jelenlegi bírói gyakorlat a munkahelyi konfliktusokat – laikus szemmel már súlyosabbnak ítélt helyzetekben is – hajlamos a munkaviszony természetes velejárójának tekinteni.

Munkahelyi kockázati tényezők, jogi oldala III.

- az egyes betegségek és a munkahelyi stressz közötti ok-okozati összefüggés egyértelmű orvosi megállapíthatóságának, illetve annak a szakvéleményekben való konkrét megjelenésének a hiánya okozza.
- Ez összefüggésben van azzal, hogy a munkahelyi stressz hatására jellemzően olyan betegség alakul ki, amelyre az érintett személy genetikailag egyébként hajlamos volt. Ezért nehéz azt megállapítani, hogy a betegség kialakulásában a munkahelyi megterhelés milyen mértékben játszott szerepet annak kialakulásában.

6. számú melléklet a 33/1998. (VI. 24.) NM rendelethez
Pszichoszociális kóroki tényezők hatásának kitett munkavállalók

- 1. A gazdálkodó szervezet hierarchizáltságából, belső kapcsolatrendszeréből adódó konfliktusszituációk érintettjei.
- 2. Családtól távol, országon belül vagy kívül tartósan munkát végzők, a túlmunka esetenkénti igényével, rendszertelen étkezési, komfortot nélkülöző pihenési lehetőséggel.
- 3. Hajléktalan munkavállalók.
- 4. Külföldről áttelepült munkavállalók, az áttelepülést követő első 2 évben.
- 5. Állami gondozásból kikerült, munkába állt személyek, a munkába állást követő 3 évben.

A legújabb kutatások szerinti fontos tényezők; a mentalizáció és az érzelmi intelligencia.

A mentalizáció

- A mentalizáció képesség arra, hogy megértsük a viselkedések hátterét (gondolatok, érzelmek, szükségletek formájában) saját magunk és mások vonatkozásában is. Szándékot tudjuk értelmezni.
- Fejlődéslélektani folyamat.
- Bowlby felismerte annak fontosságát, hogy a **„gyermek képessé válik úgy tekinteni az anyjára, mint aki a sajátjától független célokkal és érdeklődéssel rendelkezik, és ezeket számításba is tudja venni”**

Miért lényeges a mentalizáció?

- **A mentalizáció ad értelmet a társas érintkezéseknek.**
- A viselkedés mögött álló okok, szándékok, érzelmek, gondolatok tulajdonítása kölcsönösen visszahat saját viselkedésünkre, így alapvetően meghatározza sikerességünket a munkahelyen és otthon.
- Segít abban, hogy elkerüljük a félreértéseket, személyközi tévedéseket, hibákat és adekvátabban oldjuk meg a nehéz helyzeteket a munkahelyen vagy otthon.
- A mentalizáció egy olyan alapvető pszichológiai folyamat, amely nélkül **nem létezik erős és szilárd önkép, konstruktív párbeszéd, kölcsönös kapcsolatok, és a személyes biztonság érzete** (Fonagy, Gergely, Jurist, & Target, 2002).

- *A mentalizációra való képesség, illetve a használatára irányuló motiváció* kétféle irányban is eltérhet az optimálistól.
- nem képes szándékot látni, a másik viselkedése mögött, nem tudja értelmezni mások viselkedését, nem tudja felhasználni.
- konstans módon félreértelmezi az információkat (mások direkt az ő bosszantására csinálnak valamit, miközben ez másoknak nem is jutott eszébe).
- A mentalizáció elégtelése fontos szerepet játszik a személyiségzavarok, mentális problémák kialakulásában.
- A mentalizációs technikák ma már olyan állapotok kezelésében játszanak fontos szerepet, mint a PTSD (poszttraumás stressz betegség), szerhasználat, evészavarok, önsértő serdülők személyiségzavarai, vagy épp krízisben lévő családok (Bateman & Fonagy, 2012). Ami a rehabilitáció szempontjából is fontos lehet.

Érzelmi intelligencia

- Az érzelmi intelligencia (EQ) mentális képességek, személyiségvonások, társas kompetenciák együttese.
- Csak a 20. század vége felé kezdtek ezzel foglalkozni.
- Miért különbözik a nagyjából azonos IQ-val, iskolázottsággal, lehetőségekkel rendelkező személyek életpályája: míg az egyik ember boldog és elégedett az életével, addig a másik ember életét, kapcsolatait, munkáját sorozatos kudarcok kísérik.
- Az eredmények azt igazolták, hogy ezért az érzelmi intelligencia a felelős.

MIÉRT FONTOS AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA?

- Az EQ a gyakorlati életben kulcsfontosságú.
- A hatékony kommunikáció, együttműködés, reális önértékelés, önirányítás, optimizmus, kitartás, türelem, stresszkezelés tekintetében.
- A magas érzelmi intelligenciával rendelkező emberek képesek átérezni a másik ember hangulatát, vágyát, ismerik és hatékonyan befolyásolják azt.
- Ezért ébresztenek bizalmat másokban, és a környezetükben kedvezőbb bánásmódban részesülnek.
- Alacsonyabb EQ esetén döntéseink negatív következményekkel járhatnak (pl.: érzelmeink elsodorhatnak, rosszul választunk társat, állást vagy akár tévesen ítéljük meg önmagunk és mások szükségleteit stb.).

Összefoglalva

- Elmondható tehát, hogy a sikeres rehabilitáció utáni munkába állítás pszichoszociális tényezői összetettek.
- A rehabilitáció első szakaszában a családi háttér mint pszichoszociális tényező nagyon fontos.
- A munkába visszahelyezés akkor lesz sikeres ha megszűnnek azok a pszichoszociális kóroki tényezők, tartós stresszhatások amelyekkel szemben az egyén coping mechanizmusai felmondták a szolgálatot és beteg lett. Az egyén pedig ha szükséges volt a mentalizáció és az érzelmi intelligencia vonatkozásában fejlődött. Tehát nagyon fontos a társszakmák segítsége.
- Bizonyos esetekben megfelelő jogi támogatást kap.
- Érdemes megvizsgálni a mentalizáció képességét és az érzelmi intelligencia szintjét figyelemmel a terápiás lehetőségekre.

Mesterséges intelligencia

A mesterséges intelligencia nagyon fontos lehet a jövő pszichoszociális rehabilitációjának lehetőségében. Például a mentalizáció és az érzelmi intelligencia fejlesztésében.

Ma már autista gyerekek fejlesztésében és tanításában szociális humanoid robotot is alkalmaznak. A robot képes az emberben érzelmeket kialakítani, azzal hogy érzelmek kifejezésére és felismerésére képes.

Köszönöm a figyelmet.